

NIC 2017 MCU MCU KK

“Buddhist Innovation for Developing Thailand”

Conference Program
31st March 2017
KHON KAEN
THAILAND

NIC
The 4th National and the 2nd International Conference 2017

MCU
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

KK
Khon Kaen Campus

พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองของไทย
Buddhism And Politics In Thailand

พระศรีสังฆาณมณี*

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะการที่พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลกที่มีหลักคำสั่งสอนอันเปรียบเสมือนห้วงมหานทีแห่งสรรพศาสตร์ จึงมิใช่เพียงแต่เป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้น หากแต่ยังมีเนื้อหาครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความนึกคิดแทบทุกด้านและที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนน้อมปรารถนาหรือศาสนาแห่งความหวังหวังกังวล การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆ ในโลก

พระพุทธศาสนากับการเมือง ได้กล่าวถึงอิปไตย ไว้ถึง ๓ แบบ คือ อตตอิปไตย โลกาธิปไตย ธรรมาธิปไตย โดยประการหลัง ธรรมาธิปไตยปกครองโดยเน้นธรรมะเป็นใหญ่ ให้ผู้นำมีธรรมะ และประชาชนมีธรรมะ เน้นเสรีภาพทางจิต เป็นศาสนาแรกที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน มีสิทธิพิจารณาคัดเลือกผู้นำ มีสิทธิในด้านต่างๆ อันไม่ก่อความเดือดร้อนสู่ตนเองและผู้อื่น สอนให้รู้จักความพอดีในการปฏิบัติตน และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยปัญญา ในการดำเนินตามอริยสัจ ๔ นักการเมืองควรนำไปปรับใช้ตามเหตุสถานการณ์นั้นๆ สอนให้รู้จักความสุจริต ในการปฏิบัติตนสมควรแก่หน้าที่ รู้กาล รู้เวลา รู้หน้าที่ของตน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การเมืองการปกครองของไทย

Abstract

Buddhism is the nation religion because there has been harmonized relationship between Buddhism and Thai population for a long time. Besides, Buddhism is in between both historic and cultural stories on Thailand since the Buddhist Era.

* ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhism is one of the world's famous religions with the Buddha's Teachings of creation that is compared to deep Mahanatee (Ocean) in all branches of science. It is not only a philosophy or theory but it also covers ways of life, living daily habits, and the thinking methods in every aspect. The most important thing is that Buddhism is the religion of manner and attempt not a religion of pleading, wishing nor worrying. The Buddha's Teachings are emphasized on our own action and performance that are managed by ourselves to live our lives on earth with reality.

Concerning the religion and politics, it is talked about the sovereignty of the three types of autocracy which are Self-dependence, Supremacy of the world and Righteousness. Righteousness is ruled emphasizing on ethics where rulers have Ethics and the public gain morals focusing on freedom in their hearts. Buddhism is the first religion that promotes human rights and having the right to elect leaders, the right in not leading hardship is to themselves and others. Moreover, Buddhists are taught to recognize themselves to behave sufficiently and to solve problems with intelligence following the four Noble Truths. Politicians should apply the Buddha's Teachings to their current situation while they should be taught to be honesty and to perform their duties appropriately, suitably and rightly.

Keywords: Buddhism, Politics of Thailand

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย^๑ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านการศึกษา พระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนจัดการศึกษาเล่าเรียน ถึงแม้ในปัจจุบันบทบาทเหล่านี้จะลดน้อยลงไป เนื่องมาจากสาเหตุใดก็ตาม สิ่งที่ควรคำนึงถึงก็คือ พระพุทธศาสนามีความสำคัญทางการศึกษา โดยมีบทบาทที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของชุมชน และพระสงฆ์เป็นครูผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน มีประเพณีบวชเรียน และ ๒) นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งศิลปวิทยาการ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าต่างๆ องค์ความรู้ต่างๆ การแพทย์แผนโบราณ ด้านยาสมุนไพร ด้านภาษา นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางในด้านพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เป็นแหล่งสังคม

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด), หน้า ๑๗-๒๕.

สงเคราะห์ เช่น เป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพของชุมชน ศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็ก ศูนย์สงเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อรังต่างๆ เป็นต้น ส่วนพระก็จะทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตใจและผู้นำทางสังคม เช่น ผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้นำในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้นำทางการอบรมจิตใจของคนในสังคมให้ดีขึ้น เป็นต้น ด้านศิลปกรรม พุทธสถานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการก่อสร้างขึ้นมาด้วยจิตศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน จึงก่อให้เกิดความประณีตงดงาม แสดงถึงความเป็นศิลปะอย่างสูงส่ง และแสดงถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย การก่อสร้างพุทธสถานเหล่านั้นนอกจากจะทรมุ้เทด้วยกำลังกายและกำลังทรัพย์แล้ว ยังทรมุ้เทจิตใจที่ดีงาม เคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วย เป็นการทำบุญกุศล และเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุ และพุทธศาสนิกชน เป็นสถานที่สืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรและเพื่อเชิดชูความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ดังนั้นวัดจึงเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมแขนงต่างๆ ทั้งในการวิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม เป็นต้น^๒

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงจุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย พระสงฆ์แบบเถรวาทประเทศศรีลังกา พม่า กัมพูชา รวมถึงประเทศไทย ไม่ได้ดำรงตนให้อยู่ในสถานะและบทบาทของตนในเองในแง่มุมมองของการเป็น “ที่ปรึกษา” โดยการนำเสนอทศพิธราชธรรมเท่านั้น หากแต่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการการเมืองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ในประเทศศรีลังกาที่เข้าไปเลือกตั้งนักรการเมือง และเข้ารับสมัครเลือกตั้งเป็นนักรการเมือง พระสงฆ์ในประเทศพม่าได้เดินขบวนคว่ำบาตรรัฐบาลทหารพม่า หรือเข้าไปร่วมสนับสนุนกลุ่มคนที่ตัวเองชื่นชม ให้เป็นนักรการเมืองเพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายทางการเมืองให้สอดคล้องกับสิ่งที่ตัวเองประสงค์ แนวโน้มการเดินขบวนเพื่อประท้วงรัฐบาลหรือนักรการเมืองดังกล่าว ได้เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างชัดเจน และได้รับการจัดตั้งเป็นขบวนการมากยิ่งขึ้นเมื่อสังคมไทยก้าวเข้าไปสู่ระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย และในหลายกรณี หรือเหตุการณ์พระสงฆ์ได้เข้าไปประท้วงเพื่อเรียกร้องต้องการ และความชอบธรรม เช่น กรณีการเรียกร้องความชอบธรรมให้แก่ พระพิมพ์ธรรม (อาจ อาสภมหาเถร) กรณีการเรียกร้องให้บรรลพพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และกรณีของพระสงฆ์ที่เข้าไปร่วมสนับสนุนขบวนการทางการเมือง

กรณีดังกล่าวมิได้ปรากฏขึ้นเฉพาะกลุ่มสงฆ์ที่ประท้วงเพื่อต่อต้านรัฐบาลเพื่อเรียกร้องความต้องการเท่านั้น แต่บางสถานการณ์พระสงฆ์บางกลุ่มได้สนับสนุนท่าทีของรัฐบาลให้ดำเนินการบางอย่างโดยการตีความหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้รัฐบาลเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจทางการเมืองดังเช่นกรณีของพระกิตติวุฒโฒที่ชี้ว่า “การฆ่า

^๒ บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด, กทม. แหล่งที่มา : <http://www.maceducation.com/e-knowledge> [๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๔].

คอมมิวนิสต์ไม่บาป”^๓ แนวทางดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์บางรูปทั้งในประเทศศรีลังกา พม่า กัมพูชา และประเทศไทยได้กลายเป็นเครื่องมือของนักการเมือง เพื่อให้มีการเมืองสามารถสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการบางอย่างแม้สิ่งนั้นอาจจะไม่สอดคล้องกับหลักการในพระพุทธศาสนาก็ตาม ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของงานวิจัยของรัตนารณ์ พงษ์พัฒนาที่ชื่อว่า “รัฐบาลในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาพยายามอย่างยิ่งที่จะนำหลักการทางศาสนา มาสร้างความชอบธรรมทางการเมือง”^๔

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามสำคัญต่อบทบาทและท่าทีของพระสงฆ์ทั้งในเชิงปัจเจก และองค์กรว่า “สอดคล้องและเหมาะสมกับหลักการ หรือแนวคิดพื้นฐานในพระพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไร” แท้ที่จริงแล้ว พระพุทธเจ้าได้ออกแบบ หรือวางสถานะของพระสงฆ์ให้มีบทบาทพระสงฆ์ไม่ควรยุ่งเกี่ยวโดยเด็ดขาดใช่หรือไม่ หรือว่าพระองค์เลือกที่จะเข้าไปสัมพันธ์กับความรุนแรงทางการเมืองในลักษณะยึดหยุ่นโดยให้เข้าไปสัมพันธ์ได้ในบางกรณี

งานวิจัยเรื่องนี้ จึงพยายามที่ตอบคำถามการวิจัยว่า ๑) พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันในกลุ่มประเทศเถรวาท คือ ศรีลังกา พม่า กัมพูชา และไทยนั้นเข้าไปเกี่ยวข้อง สัมพันธ์และมีบทบาทต่อการเมืองในลักษณะใด ๒) การเข้าไปสัมพันธ์หรือมีบทบาทต่อการเมืองในลักษณะต่างๆ นั้นสอดคล้องกับฐานความคิดดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาหรือไม่ อย่างไร การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระพุทธรศาสนากับการเมือง ๒) วิเคราะห์พระสงฆ์กับการเมืองที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ ๓) เพื่อนำเสนอแนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า

พระพุทธศาสนากับการเมืองไทย

การเมือง นักการเมืองมักถูกมองว่า เป็นกลไกบายทางการเมือง เล่นพรรคเล่นพวก มือใครยาวสาวได้สาวเอา แต่มักเป็นไปแบบเช้าชามเย็นชาม นักการเมืองส่วนมากมดทุจริตและกอบโกยผลประโยชน์ หรือเป็นระบบอุปถัมภ์ ความไม่สามัคคีของนักการเมือง แม้จะหน่วยงานคอยตรวจสอบก็ตามที ก็เป็นไปอย่างไม่เต็มที่นักด้วยเกรงกลัวอำนาจและอิทธิพลปัญหาอีกอย่างของการเมืองคือด้านการดำเนินนโยบายผิดพลาด อันเกิดผลเสียกับสังคมและประเทศชาติผู้บริหารประเทศยังไม่ได้มีการบริหารอย่างเต็มความรับผิดชอบ ยังมีการเล่นการเมืองมากเกินไปจนความจำเป็นซึ่งมีผลทำให้การดำเนินนโยบายต่างๆ ยังไม่ได้แก้ปัญหาที่แท้จริงของประเทศ บางครั้งนโยบายหลายๆ นโยบายก็ดูน่าจะดี แต่กลับไม่ได้ผลเต็มที่ซึ่งก็มีสาเหตุมาจากการไม่สามารถนำ นโยบายไปปฏิบัติกันอย่าง มีประสิทธิภาพ และ ประสิทธิภาพ

^๓ สมบูรณ์ สุขสำราญ, ความขัดแย้งทางการเมืองและบทบาทของพระสงฆ์กรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕.

^๔ รัตนารณ์ พงษ์พัฒนา, “การใช้ศาสนาสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐบาลพม่า”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

บ่อย ครั้งเป็น การดำเนินนโยบายเพื่อสร้างภาพให้แก่ ส่วนตน แต่ให้ความสำคัญของ ประสิทธิภาพน้อยมาก หรือ แทบจะไม่ให้ความสำคัญเลย

ในพระสุตตันตปิฎกได้กล่าวถึงอิปิไตย ไว้ถึง ๓ แบบ คือ อัตตานิปิไตย โลกานิปิไตย ธรรมานิปิไตย โดยประการหลัง ธรรมานิปิไตยปกครองโดยเน้นธรรมะเป็นใหญ่ ให้ผู้นำมีธรรมะ (มุขบุรุษที่ดี) และประชาชนมีธรรมะ (สัมมาชน)^๕ เน้นเสรีภาพทางจิต เป็น ศาสนาแรกที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน มีสิทธิพิจารณาคัดเลือกผู้นำ มีสิทธิในด้านต่างอันไม่ก่อ ความเดือดร้อนสู่ตนเองและผู้อื่น สอนให้รู้จักความพอดีในการปฏิบัติตน และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยปัญญา ในการดำเนินตามอริยสัจ ๔ นักการเมืองควรนำไปปรับใช้ตามเหตุ สถานการณ์นั้นๆ สอนให้รู้จักความสุจริต ในการปฏิบัติตนสมควรแก่หน้าที่ รู้กาล รู้เวลา รู้ หน้าที่ของตน

ความขัดแย้งทางการเมืองที่เป็นปัญหาสังคมอย่างหนึ่งนั้นอาจจะมาจากสาเหตุ หลายประการ เช่น ผลประโยชน์ขัดกัน ความคิดเห็นไม่ตรงกัน การขาดอุดมคติทางการเมือง ที่แน่นอน เป็นต้น ในการแก้ปัญหานี้ ตามทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว นักการเมืองจะต้องมี ธรรมะสำหรับนักบริหาร นักปกครองซึ่งพระพุทธองค์ได้แสดงว่า เป็นคุณสมบัติของนัก ปกครองหรือผู้บริหารปรากฏในพระคัมภีร์ศาสนาหลายแห่งด้วยกัน แต่ในที่นี้จะขอนำมา กล่าวเฉพาะที่ท่านได้แสดงไว้ใน อรรถกถาอัฐกนิบาตอังคตตรนิกาย มีใจความว่าผู้ปกครอง หรือนักบริหารนั้นจะต้องทำนุบำรุงประชากรด้วยหลักธรรมที่เรียกว่าราชสังคหวัตถุ ๕ ประการ คือ

๑. สัสสมะระ ฉลาดสามารถในการบำรุงเกษตรกรรมและกสิกรรม เป็นต้น อัน เป็นอัญญาหารให้เกิดผลผลิตที่ดี มีการส่งเสริมการเกษตรและกสิกรรมให้อุดมสมบูรณ์ อันจะ เป็นประโยชน์พื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ

๒. ปุริสมะระ ฉลาดสามารถในการบำรุงคน ส่งเสริมคัดเลือกคนมาทำงานให้ เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของเขาและการทำงานที่จะทำนั้นๆ พร้อมทั้งจัดสวัสดิการให้ ดี เป็นต้น

๓. สัมมาปาสะ ผูกประสานสงเคราะห์ประชาชนพลเมืองบ่วงคล้องใจคน คือ การดูแลสุขทุกข์ของประชาชน ส่งเสริมอาชีพ เช่น จัดทุนให้คนยากจนยืมไปสร้างตนในทาง พาณิชยกรรมหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไม่ให้เกิดความเลื่อมล้ำหรือช่องว่างจนแตกแยกกัน ซึ่งเป็นการทำให้จิตใจของประชาชนเลื่อมใสในผู้ปกครอง

๔. วาชเปยยะ พุดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานดูดีมีใจ รู้จักพูดรู้จักชี้แจง แนะนำ รู้จักหักทักถามไถ่ทุกข์สุขของประชาชนทุกชั้น ด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดี ด้วยถ้อยคำที่

^๕ พระสุตตันตปิฎก ๒๐/๑๑/๒๓๑.

ประกอบด้วยเหตุผล ที่เป็นหลักฐานมีประโยชน์ เป็นทางแห่งการสร้างสรรค์แก้ไขปัญหาเสริม
ความสามัคคีทำให้เกิดความเข้าใจดี ความเชื่อถือและความนิยมนับถือ

๕. นิรัคคพะ บริหารประเทศชาติให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยป้องกันและบารบโจร
ผู้ร้าย ให้ประชาชนนอนตาหลับ โดยยึดหลักการที่ว่า ความสุขของประชาชนคือยอด
ปรารถนาของตนและในทีฆนิกายปาฎิภวรรคก็ได้แสดงไว้ว่า ผู้บริหารหรือนักปกครองที่ดีนั้น

นอกจากนี้ มีความประพฤติเป็นแบบฉบับในการดำรงชีวิตของนักปกครองเพราะ
การปกครองที่ดีคือ การให้แบบอย่างที่ดี ความตรงความคดของนักปกครองมีอิทธิพลต่อ
ความประพฤติของประชาชน ความซื่อตรงของประชาชน ขึ้นอยู่กับความซื่อตรงของนัก
ปกครอง การแก้ความคดของส่วนใหญ่จึงต้องเริ่มมาจากฝ่ายปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่าง
บุคคล ๒ ประเภทนี้ พระพุทธเจ้าตรัสยกตัวอย่างไว้ในโพธิราชชาดก ขุททกนิกายว่า “เมื่อฝูง
โคกำลังข้ามแม่น้ำ ถ้าโคเจ้าฝูงไปคด โคนอกนั้นก็คดตาม ในหมู่มนุษย์ก็เช่นเดียวกันถ้าผู้ได้รับ
สมมติให้เป็นหัวหน้าเป็นผู้ปกครองไม่เป็นธรรม คนนอกนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรม ดังนั้นเมื่อ
ผู้ปกครองประพฤติไม่เป็นธรรม ชาวเมืองก็พลอยทุกข์กันไปด้วย โดยนัยตรงกันข้าม เมื่อ
ผู้ปกครองทรงไว้ซึ่งธรรม ชาวเมืองก็เป็นสุขกันไปด้วย”

ประชาธิปไตยมีการยกเอาวาทะของประธานาธิบดี ลินคอล์น มาอ้าง เพราะคน
ชอบ และรู้จักกันมาก คือวาทะที่ว่า “ประชาธิปไตยเป็นการ ปกครองของประชาชน โดย
ประชาชน เพื่อประชาชน” วาทะนี้คนจำได้แม่นยำ เวลาพูดกัน คนมักมองความหมายในแง่ของ
ความรู้สึกลึกซึ้งตันตันว่า ตนเองจะได้ เช่น จะได้สิทธิ ได้อำนาจ หรือ ได้ความเป็นใหญ่ในการที่จะ
เป็นผู้ปกครอง แต่อีกแง่หนึ่งที่ไม่ค่อยได้มองคือ “ความรับผิดชอบ” ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี
ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็น
ประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่า คุณภาพของประชาธิปไตย ขึ้นต่อคุณภาพของ
ประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่ออะไร ก็ขึ้นต่อการศึกษา^๖

ลักษณะสำคัญ ๒ อย่างของสังคมมนุษย์ คือวิถีชีวิตแห่งความพอดี ที่เป็นสายกลาง
ซึ่งองค์ประกอบและปฏิบัติการทั้งหลายได้สัดส่วนสมดุลกัน อีกอย่างหนึ่งคือ การยอมรับ
ศักยภาพของมนุษย์ว่า บุคคลแต่ละคนมีความสามารถที่พัฒนาได้ ศักยภาพนั้น จะต้องได้รับ
การพัฒนา คือ ต้องมีการศึกษา เพื่อให้บุคคลมีสติปัญญา สามารถคิดวินิจฉัย เลือกตัดสินใจ
และใช้เสรีภาพเป็นต้น ได้อย่างถูกต้องพอดี... การจะมีประชาธิปไตยที่ดีนั้น ไม่ใช่เพียงแค่เอา
อย่างรูปแบบเขามาใช้ตามไปเท่านั้นก็สำเร็จ แต่มีสิ่งที่จะต้องเพียรพยายามทำด้วยความตั้งใจ
จริง เฉพาะอย่างยิ่ง ต้องมีการแสวงหาปัญญา และใช้ปัญญาอย่างจริงจังโดย ให้บุคคลมี
เสรีภาพที่จะพัฒนาศักยภาพของตน และให้ศักยภาพนั้นอำนวยผลดีในการที่จะใช้เสรีภาพใน

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓

การที่จะเกื้อกูลต่อชีวิตและสังคม ทำให้เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่าง สมดุล โดยเป็นเสรีภาพของคนที่พักครองตนเองได้

ผู้เป็นนักปกครอง เป็นนักการเมือง เป็นนักบริหาร ต้องยึดถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการ กฎกติกา กฎหมาย ถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล ประโยชน์สุข ที่แท้เป็นใหญ่ เป็นเกณฑ์ และเป็นมาตรฐาน^๗ เมื่อถือธรรมเป็นใหญ่ ก็เห็นแก่ธรรม เห็นแก่ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และยึดถือตามหลักการ กฎกติกา รวมทั้งกฎหมายก็จะไม่เอินเอียงไปข้างไหน ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ ไม่เห็นแก่พรรคพวก ไม่เห็นแก่คะแนนนิยม เป็นต้น และจะมีความชัดเจนในการทำงาน ซึ่งโดยที่สุดแล้ว ธรรมาธิปไตยเท่านั้นจะเป็นแกนจริยธรรมของระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญต่อการเมืองการปกครองที่จะให้มวลมนุษยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการ ความคิด และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทั้งผู้ปกครองรัฐและประชาชนในรัฐ รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลกได้อย่างแท้จริง

บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับรัฐตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น สามารถจัดบทบาทออกเป็นลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้ คือ ๑) บทบาทตามประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันคือ บทบาทเป็นที่ปรึกษาของผู้ปกครอง บทบาทการเสนอแนะหลักการบริหาร บทบาทในการสนองตอบด้านพิธีกรรมทางการ สัญลักษณ์ บทบาทในการเข้าไปแสวงแทรกและไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของผู้นำทางการเมือง และบทบาทในฐานะที่พึ่งทางใจของผู้นำทางการเมือง และพลเมืองในรัฐ ๒) บทบาทตามพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ เช่น บทบาทในการเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ บริหารกิจการคณะสงฆ์ บทบาทในการการปกครอง การศึกษา สาธารณูปการ สาธารณะสงเคราะห์ และบทบาทบริหารสอดส่องความเป็นไปของพระสงฆ์ให้เป็นไปตามกฎหมายกำหนด และ ๓) บทบาทในฐานะพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ถึงกระนั้น บทบาทในฐานะพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยนั้น พระสงฆ์ได้แสดงออกในหลายสถานการณ์ เช่น การเรียกร้องให้รัฐอุปถัมภ์ และคุ้มครองพระพุทธศาสนา บทบาทในฐานะเป็นผู้สนับสนุนนักการเมือง ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมไปถึงบทบาทในการออกมาแสดงความคิดเห็นต่อการเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์มีสิทธิ์ในการออกเสียงเลือกตั้งได้เช่นเดียวกับพระสงฆ์ในประเทศศรีลังกาและกัมพูชา

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), สลายความขัดแย้ง : นิติศาสตร์-รัฐศาสตร์-เศรษฐศาสตร์ แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙๗-๑๙๘.

๒. แนวโน้มบทบาททางการเมืองของพระสงฆ์

การวิเคราะห์แนวโน้มบทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ เป็นการศึกษาเพื่อต้องการให้ทราบถึงบทบาททางการเมืองที่ควรเป็นของพระสงฆ์ ทั้งกิจที่ควรทำและกิจที่ควรหลีกเลี่ยงกับการเมือง เมื่อทราบชัดถึงกิจที่ควรทำพระสงฆ์เป็นที่แน่ชัดแล้ว จึงสามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของพระสงฆ์กับการแสดงออกทางการเมืองได้ และทำให้ทราบถึงท่าทีที่ควรจะเป็นของพระสงฆ์กับการแสดงออกทางการเมือง ดังนี้

๒.๑ วิเคราะห์บทบาททางการเมืองที่ควรเป็นของพระสงฆ์ จากการศึกษาวิจัยบทบาทพระสงฆ์พบว่า บทบาททางการเมืองที่ควรเป็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับการเมืองนั้นสามารถมองได้หลายนัย มีทั้งส่วนที่ยุ่งเกี่ยวได้และไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว กล่าวคือ การแสดงออกทางการเมืองมี ๕ ด้าน คือ

๒.๑.๑ การแสดงออกทางการเมืองเพื่อประโยชน์ส่วนรวมแก่มหาชน พระสงฆ์สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองได้ โดยยึดหลักการเผยแผ่ธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนหมู่มา และเป็นไปตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุที่ว่า “การเข้าไปจัดการทำให้คนหมู่มาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข” โดยถือเป็นหน้าที่ของพลเมืองทุกคนในประเทศชาติ ไม่เว้นแม้กระทั่งพระสงฆ์ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ระบุว่า “มีบทบาทและหน้าที่จำเพาะในทางการเมือง”^{๘๗} พุทธทาสภิกขุยังระบุเพิ่มเติมว่า “การเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองจะต้องยึดหลักประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่โดยไม่ต้องละทิ้งประโยชน์ส่วนตน การเมืองจึงจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่มนุษย์ได้”^{๘๘} จากทัศนะนี้ทำให้เข้าใจได้ว่า พระสงฆ์มีหน้าที่ในการทำให้การเมืองประกอบไปด้วยธรรมะ โดยการทำหน้าที่นั้นต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันของสังคม แต่มีข้อยกเว้นว่า ต้องไม่เข้าไปก้าวล่วงแทรกแซงกิจการภายในของรัฐมากเกินไป

๒.๑.๒ เพื่อแนะนำสั่งสอนธรรม พระสงฆ์ควรเกี่ยวข้องกับการเมืองได้ในเรื่องที่ต้องการให้เกิดความถูกต้อง โดยยึดหลักพระธรรมวินัยให้มั่นคง คือ ต้องแสดงออกอย่างมีสติ มีสมณสาธูป ไม่ให้สังคมติเตียน หรือที่เรียกว่า “โลกวิชชะ” แต่แสดงออกในเชิงให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ให้ใช้สติ ใช้สันติวิธีในการต่อสู้ทางการเมืองได้ด้วยปัญญา และต้องสั่งสอนให้ชาวโลกรู้จักเลือกคนดีเข้ามาปกครองบ้านเมือง จึงจะทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบร่มเย็น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย”^{๘๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) มีความเห็นว่าการเมืองเป็นงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม สร้างสรรค์ประโยชน์สุขของประชาชน และความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงของประเทศชาติ การเมืองโดยเนื้อแท้จึงเป็นสิ่งที่

^{๘๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *กรณีสันติอโศก*, หน้า ๓๔.

^{๘๘} พุทธทาสภิกขุ, *การเมืองกับธรรมะใน โทโรจน์ อยู่มณเฑียร ธรรมเทศนากัณฑ์การเมือง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้อยทอง, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗-๒๖.

^{๘๙} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๖๖.

ดิงาม เกี่ยวข้องกับทุกคนและมีผลกระทบถึงทุกคน พระสงฆ์อยู่ในสังคม ก็มีบทบาททางการเมือง แต่บทบาทนี้ก็เป็นบทบาทจำเพาะ บทบาทนี้คือการแนะนำสั่งสอนธรรมเกี่ยวกับการเมือง เสนอให้นักการเมืองหรือผู้ปกครองมีคุณธรรม และพระสงฆ์ก็ต้องตั้งอยู่ในธรรมคือมีความเป็นกลาง ต้องแสดงธรรมโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวม มิใช่มุ่งให้เกิดผลประโยชน์ส่วนตัวแก่บุคคล กลุ่มคน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และจะต้องรักษาความเป็นอิสระของสถาบันสงฆ์ไว้เพื่อเป็นหลักประกันให้พระสงฆ์รุ่นต่อๆ มาได้แสดงบทบาททางการเมืองที่เหมาะสมได้ พระสงฆ์ไม่ควรเข้าไปก้าวร้าวในกิจการภายในของบ้านเมือง^{๑๑} พระสงฆ์ต้องถือกุศลแก่อาณาจักรเท่าที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ต้องทำหน้าที่เชื่อมรัฐกับราษฎรดังเช่นที่พระสงฆ์ในอดีตได้ทำหน้าที่ในการเชื่อมราชกับราษฎรมาแล้ว^{๑๒} ส่วนพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) มีความเห็นว่า การเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาอำนาจทางการเมืองการปกครองเพื่อปกป้องประโยชน์ของแต่ละกลุ่ม พระสงฆ์มิใช่กลุ่มผลประโยชน์ จึงไม่ควรเกี่ยวข้องกับการแสวงหาอำนาจทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ควรลอยตัวให้พ้นความขัดแย้งทางการเมืองที่แต่ละกลุ่มสร้างขึ้นเพื่อชิงชัยอำนาจทางการเมือง พระสงฆ์ควรดำเนินตามพระพุทธจริยาที่พระองค์ทรงสั่งสอนนักการเมืองให้ประพฤติธรรม และต้องไม่เป็นหัวคะแนนหาเสียงให้กับนักการเมือง^{๑๓} พระสงฆ์ต้องไม่เป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่จะเข้าไปจัดการแก้ปัญหาทางการเมืองในลักษณะที่เป็นรูปธรรม ควรมีบทบาทเพียงแค่แนะนำให้คำปรึกษาแก่นักการเมืองโดยยึดธรรมเป็นหลัก^{๑๔} ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงควรทำหน้าที่ในการแนะนำสั่งสอนธรรมให้แก่พวกผู้ปกครองเหมือนเช่นในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าเคยแนะนำสั่งสอนธรรมแก่บรรดากษัตริย์ ราชกุมาร และเศรษฐีคหบดี เพื่อให้ท่านเหล่านั้นหันมานับถือพระพุทธศาสนา และแนะนำหลักธรรมเพื่อนำไปบริหารบ้านเมืองให้มีความสงบร่มเย็น กล่าวคือ ทำหน้าที่เป็นเหมือนปุโรหิตให้คำปรึกษาเรื่องการปกครองที่ประกอบด้วยธรรม

๒.๒.๓ การแสดงธรรมที่ถูกต้อง พระสงฆ์ควรเทศนาสั่งสอนธรรมให้ถูกต้องตามคุณสมบัติของผู้แสดงธรรมที่ดี กล่าวคือ ควรแสดงธรรมไปตามลำดับ, แสดงอย่างเหตุ, แสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู, แสดงธรรมแบบไม่เพ่งอามิส และไม่ควรแสดงธรรมกระทบตนและ

^{๑๑} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), แรงจูงใจในการเขียนกรณีสันตือโสภ, (กรุงเทพมหานคร : คณะพุทธบริษัท, ๒๕๓๒), หน้า ๓.

^{๑๒} พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๓.

^{๑๓} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), พระสงฆ์กับการเมืองใน พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) จุดเปลี่ยนแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๙๓-๙๘.

^{๑๔} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), พุทธศาสนากับประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๕), หน้า ๒-๕.

ผู้อื่น การแสดงธรรมที่ดีต้องประกอบด้วยหลักดังกล่าวอย่างครบถ้วน โดยเฉพาะข้อที่สำคัญที่สุด คือ การไม่ควรแสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น เนื่องจากการแสดงธรรมที่กระทบผู้อื่นจะเป็นเหตุก่อให้เกิดความบาดหมาง วิวาท แดกแยก ชัดแย้งกันได้ จึงต้องรู้จักระมัดระวังรอบคอบในการแสดงธรรมเป็นอย่างมาก เพื่อไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ โดยง่าย พระมหากษัตริย์ สุทธิชา โณ มีความเห็นว่า ศาสนากับการเมืองมีคุณูปการต่อกันและกัน การช่วยแก้ปัญหาประชาชนทั้งทางกายและวัตถุ ส่วนศาสนาก็มีส่วนในการแก้ปัญหาและพัฒนาทางด้านจิตใจ พระสงฆ์ควรมีจุดยืนที่ถูกต้องไม่ควรสนับสนุนหรือต่อต้านระบบทางการเมือง กลุ่มการเมือง หรือนักการเมืองใดๆ ที่ตนชอบหรือเกลียด ควรพร้อมที่จะมอบธรรมะและคำแนะนำที่เหมาะสมให้แก่ระบบการเมือง กลุ่มการเมือง และนักการเมือง ไม่ควรทำตนให้เป็นเครื่องมือทางการเมือง หรือใช้การเมืองเป็นเครื่องมือแสวงหาลาภ เงินทอง เกียรติยศ และชื่อเสียง พระสงฆ์กับนักการเมืองควรร่วมมือกันทำงานเพื่อประชาชน ยึดพุทธธรรมเป็นสรณะ ไม่ยึดอำนาจและผลประโยชน์เป็นสรณะ^๕ ส่วนนายประเวศ วะสี มีความเห็นว่า ปัจจุบันพระสงฆ์สูญเสียบทบาทปัญญาชนที่มีอิสระ เป็นที่พึ่งของประชาชนทั่วไปทั้งทางจิตใจและปัญญา พระสงฆ์เกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของผู้มีอำนาจ พระสงฆ์ควรจะปรับบทบาทให้มีศักยภาพในการป้องกันความรุนแรงในสังคม ควรพิจารณาแก้ไขระเบียบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการปรับบทบาทของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา พระสงฆ์ควรจะศึกษาพุทธธรรมทั้งปริยัติและปฏิบัติให้เข้าใจลึกซึ้ง ศึกษาให้รู้เท่าทันสังคม ปัจจุบัน จะได้สามารถสั่งสอนประชาชนอย่างได้ผล วางตัวเป็นกลาง ไม่ตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของผู้แสวงหาอำนาจ และศึกษาเรื่องการสื่อสารให้สามารถสื่อสารพุทธธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อพระสงฆ์เป็นผู้รู้จริง จึงจะสามารถมีบทบาททางการเมืองที่เหมาะสมได้^๖ พระสงฆ์ที่มีการแสดงธรรมที่ดีได้ต้องมีจุดยืนที่ถูกต้อง กล่าวคือ มีความเป็นกลางไม่สนับสนุนหรือต่อต้านระบบทางการเมืองอย่างมีอคติ และการจะแสดงธรรมที่ดีได้ต้องอาศัยการศึกษาทางด้านปริยัติและปฏิบัติอย่างทั่วถึง เมื่อพระสงฆ์มีความรู้ที่ดีจากการศึกษา ย่อมสามารถนำความรู้ทางธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยเหลือทางโลกได้อย่างลงตัว พระสงฆ์ก็จะไม่เป็นเครื่องมือแสวงหาอำนาจทางการเมืองอีกด้วย

๒.๒.๔ ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเป็นกลางทุกกรณี สมัยพุทธกาลจะพบว่า พระพุทธเจ้าเป็นนักไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทชั้นเลิศ กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงเข้าไปไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง และก่อให้เกิดสงครามได้หลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็น

^๕ พระมหากษัตริย์ สุทธิชา โณ, พุทธศาสนากับการเมืองใน พระมหากษัตริย์ สุทธิชา โณ, ธรรมข้าราชการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๔๓-๕๒.

^๖ ประเวศ วะสี, บทเรียนจาก ๑๘ พุทธภาษิตวิปโยค กับการฟื้นฟูบูรณะชาติบ้านเมือง, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๕), หน้า ๖๙-๗๑.

การเข้าไปรับส่งสงครามการแย่งปันน้ำเข้านาของพวกเจ้าศากยะกับพวกเจ้าโกลิยะซึ่งเป็นพระญาติกันเอง หรือการระงับสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์พวกเจ้าศากยะของพระเจ้าวิฑูทกะก็ ตามที่ เมื่อพระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นถึงความขัดแย้งที่กำลังจะเกิดขึ้นแก่ผู้คนโดยทั่วไป แล้ว หากสามารถเข้าไปไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทให้สงบลงได้ โดยไม่เป็นการแทรกแซงการทำงานของฝ่ายบ้านเมืองมากเกินไป พระพุทธองค์ก็จะทรงกระทำการนั้นเพื่อความสงบสุขของมหาชนเป็นอันมาก

๒.๒.๕ การแทรกแซงทางการเมืองเพื่อเตือนสติ โดยปกติแล้วพุทธจักรจะไม่เข้าไปแทรกแซงการทำงานเพื่อบ้านเมืองของฝ่ายอาณาจักร แต่หากเกิดเหตุการณ์ที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่พรหมจรรย์ หรือพระศาสนาขึ้นต่อฝ่ายพุทธจักรแล้ว บางครั้งก็มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปแทรกแซงเพื่อเตือนสติบ้าง เช่น กรณีวัดราชการาม ที่พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปแทรกแซงการทำงานของพระราชาโดยตรง แต่การแทรกแซงนี้ได้มีการลงมือกระทำเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากส่งพระอานนท์พร้อมพระสงฆ์สาวกออกไปรอบที่ประตูหลวง จากนั้นจึงค่อยส่งพระอัครสาวกทั้งสองพร้อมทั้งพระสงฆ์สาวกออกไปอีกครั้งหนึ่ง เมื่อทำเช่นนี้ถึง ๒ ครั้งแล้วพระราชายังไม่เสด็จออกมารับเรื่อง ในวาระที่ ๓ พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปด้วยพระองค์เอง ทำให้พระราชาต้องเสด็จออกมาต้อนรับและรับสั่งให้ขับไล่พวกเดียรถีย์ออกไปจากเขตที่สร้างวัด การแทรกแซงในลักษณะเช่นนี้ มีความจำเป็นกับพระศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากหากปล่อยให้พวกเดียรถีย์สร้างวัดจนเสร็จสมบูรณ์ได้ จะก่อความวุ่นวายและปัญหา ความขัดแย้งตามมาอีกมากมาย การเข้าไปแทรกแซงในลักษณะนี้จึงเป็นลักษณะของการเตือนสติ โดยเสด็จไปที่ประตูหลวงของพระราชาเท่านั้น หากพระราชาทรงสนใจในสุขทุกข์ของอาณาประชาราษฎร์ ก็จะทรงออกมารับรู้เรื่องราวพร้อมทั้งช่วยแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านเอง และประชาชนก็ควรทำเพียงแค่นี้ หากกระทำการยิ่งไปกว่านี้ก็ถือว่าเป็นแทรกแซงที่เกินงาม เกินความจำเป็น จะก่อให้เกิดความไม่เหมาะสมในการแทรกแซงเหมือนอย่างพระเทวทัตได้ ดังนั้น ขอบเขตของการแทรกแซงทางการเมืองของพระสงฆ์จึงอยู่ที่ว่า การแทรกแซงดังกล่าวเป็นไปโดยชอบธรรม ประกอบด้วยเหตุอันควรหรือไม่

๓. กิจที่พระสงฆ์ควรละเกี่ยวกับการเมือง

กิจที่เกี่ยวกับการเมืองที่พระสงฆ์ไม่ควรแสดงออกถือเป็นสิ่งต้องห้าม ไม่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่งมี ๒ ประการ คือ การพูดกระทบผู้อื่น และการสนับสนุนเลือกฝ่ายโดยขาดความเป็นกลาง การพูดกระทบผู้อื่น พระสงฆ์ไม่ควรพูดโจมตีฝ่ายตรงข้ามอย่างมีอคติ ปราศจากเหตุผล โจมตีให้ฝ่ายตรงข้ามได้รับความเสียหาย ถือเป็น การราดน้ำมันเข้ากองไฟ ทำให้เหตุการณ์มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น และอาจสร้างความพยายาบาทโกรธแค้นให้กับผู้ฟังได้ การแสดงธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักการแสดงธรรมที่เหมาะสม เป็นข้อห้ามอย่างเด็ดขาดสำหรับผู้แสดงธรรมที่ดี และการสนับสนุนเลือกฝ่ายโดยขาดความเป็นกลาง ดังที่พระพุทธเจ้า

และพระอานนที่ได้เคยแสดงเอาไว้ เนื่องจากหากพระสงฆ์เข้าข้างฝ่ายใด ฝ่ายนั้นย่อมเกิดความลำพองในใจที่มีคนเห็นด้วยกับตน

ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงไม่ควรเลือกฝ่าย แต่ควรยืนอยู่บนความถูกต้อง กล่าวคือ ยึดความถูกต้องไม่ใช่ยึดตัวบุคคลหรือฝ่าย เพราะตัวบุคคลหรือฝ่ายเป็นสิ่งที่ไม่นั่นนอน เป็นอนิจจัง เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา แต่หลักการ คือความถูกต้องจะคงอยู่ชั่วนิรันดร์ เพราะฉะนั้น “พระสงฆ์จึงควรอยู่เหนือการเมือง ไม่ควรให้ข้อคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ไม่ควรเสนอแนะว่านักการเมืองคนใดสมควรได้รับการเลือกตั้ง” พระสงฆ์ไม่ควรเลือกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ต้องมองทุกฝ่ายอย่างปราศจากอคติ เป็นผู้ประกอบไปด้วยใจที่เป็นกลางเพื่อไม่ให้เป็นที่ตำหนิตติเตียนของชาวโลกได้

สรุปความว่า กิจที่ควรทำเกี่ยวกับการเมืองของพระสงฆ์ จะต้องเป็นกิจที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของมหาชน เพื่อการแนะนำสั่งสอนให้คำแนะนำหลักธรรมในด้านการปกครองบ้านเมือง และต้องเป็นการแสดงธรรมที่ถูกต้องตามหลักธรรมโดยไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น มุ่งเน้นให้มีการเจริญสติ ใช้สันติวิธีในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาททางการเมือง ส่วนกิจที่ควรละของพระสงฆ์ คือ การพูดกระทบผู้อื่นอย่างมีอคติ ไร้เหตุผล และการแสดงจุดยืนที่ไม่มีความเป็นกลาง เลือกฝักฝ่ายแบ่งแยกจนก่อให้เกิดขัดแย้งขึ้นแก่สังคม

๔. สรุป

พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมหน่วยหนึ่ง เป็นพลเมืองของประเทศชาติ จึงน่าจะทำกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ได้เหมือนชาวบ้านทั่วไป แต่อีกสถานภาพหนึ่ง พระสงฆ์ก็เป็นนักบวชผู้แสวงหาความสงบในพระพุทธานุภาพ มีหลักธรรมวินัยให้ต้องประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างเคร่งครัด จึงมีกิจบางอย่างที่แสดงออกทางการเมืองได้ไม่เหมือนชาวบ้าน

หากพิจารณาจากหลักธรรมวินัยแล้ว การแสดงออกทางการเมืองก็มิได้มีความผิด แต่ประการใด ส่วนการพิจารณาตามหลักกิจเสริม ที่ประกอบไปด้วยการแนะนำสั่งสอน การเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ก็ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์อยู่แล้ว เมื่อทำการแนะนำสั่งสอนธรรม พร้อมทั้งการเผยแผ่ให้ความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม และรู้จักฝึกอบรมจิตเจริญปัญญา ประชาชนก็อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ประพฤติปฏิบัติชอบแล้ว ก็เป็นผลประโยชน์แก่แผ่นดินโดยทางอ้อม

นอกเหนือจากกิจที่ต้องปฏิบัติต่อประชาชนแล้ว แท้จริงยังมีกิจในฐานะเป็นที่ปรึกษาให้กับเหล่านักปกครองแผ่นดิน เช่น นักการเมือง และพระมหากษัตริย์ด้วย โดยสามารถให้ความรู้ความเข้าใจแนะนำในทางธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง เช่น การใช้ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุเป็นต้น แต่การแนะนำดังกล่าวจะต้องไม่เป็นการเข้าไปกุมอำนาจ ก้าวก้าว หรือแทรกแซงทางการเมือง

การพูดพาดพิงทางการเมือง หากไม่พูดก้าวล่วงมากเกินไป ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่สมควร โดยต้องพูดอยู่ในหลักแห่งความถูกต้อง ประกอบด้วยธรรม มุ่งประโยชน์แก่มหาชน และต้องไม่กระทบกระทั่งผู้อื่นให้เจ็บช้ำน้ำใจ หากพูดแสดงธรรมพาดพิงการเมืองในลักษณะนี้ ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ถูกต้อง เพราะเป็นไปในลักษณะการเตือนสติ ให้แง่คิดมุมมองที่เป็นกลาง ไม่ให้เกิดความแตกแยกเกลียดชังกัน ไม่ให้ใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาผ่านการพูด การเขียน หรือผ่านสื่อต่างๆ ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ดีควรทำ

ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับลักษณะของการสั่งสอน ห้ามปรามทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อมได้ เช่นที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามสงครามแย่งน้ำ ห้ามทัฬหะเจ้าวิทูทกะ เป็นต้น พระสงฆ์จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองในลักษณะนี้ได้ และควรถือว่าเป็นกิจที่ต้องทำโดยการนำธรรมะเข้าไปช่วยเหลือเยียวยา เช่น การเตือนสติ ให้มีขันติธรรม เมตตาธรรม ใช้เหตุผล ใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหา เป็นต้น แต่พระสงฆ์จะไปเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งอำนาจรัฐไม่ได้ พระสงฆ์ควรวางตัวเป็นกลางทางการเมือง เพราะฝ่ายทางการเมืองเป็นอนิจจัง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ หากพระสงฆ์ปฏิบัติตามหลักการข้างต้นได้อย่างถูกต้องด้วยดี ก็จะมีคำตอบที่สามารถสร้างความมั่นใจให้กับสังคมได้อย่างชัดเจนว่า “การเมืองเป็นกิจของสงฆ์”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ประเวศ วะสี. บทเรียนจาก ๑๘ พฤษภาคมหาวิปโยค กับการฟื้นฟูบูรณะชาติบ้านเมือง. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). สลายความขัดแย้ง : นิติศาสตร์-รัฐศาสตร์-เศรษฐศาสตร์ แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

_____ . กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ม.ป.ป.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). แรงจูงใจในการเขียนกรณีสันตอโศก. กรุงเทพมหานคร : คณะพุทธบริษัท, ๒๕๓๒.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). พระสงฆ์กับการเมืองใน พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) จุดเปลี่ยนแห่งชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘.

..... พุทธศาสนากับประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๕.

พระมหาจรรยา สุทธิชาโณ. พุทธศาสนากับการเมือง ในพระมหาจรรยา สุทธิชาโณ, ธรรมข้าราชการเมือง. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม. กรุงเทพมหานคร : สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พุทธทาสภิกขุ. การเมืองกับธรรมะ ในไฟโรจน์ อยู่มณเฑียร ธรรมเทศนาแก่นักการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้อยทอง, ๒๕๓๗.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. ความขัดแย้งทางการเมืองและบทบาทของพระสงฆ์กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

รัตนภรณ์ พงษ์พัฒนา. “การใช้ศาสนาสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐบาลพม่า”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๓) สื่อบริการอิเล็กทรอนิกส์ :

บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด, กทม. แหล่งที่มา : <http://www.maceducation.com/e-knowledge> [๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๙].